

ORIGINAL RESEARCH PAPER

Studying the Role of Art Therapy in Skills Development and Improvement of Creative Attitude in Training Mentally Disabled Children with Emphasis on Creative Drawing

Hamid Ghasemzadegan Jahromi¹, Esmaeil Bani Ardalan*², Behrouz Mahmoudi Bakhtiari³

¹ PhD Student, Department of Art Research, Faculty of Theoretical Sciences and Higher Art Studies, Farabi Campus, Tehran University of Arts, Iran.

² Associate Professor, Art Research Department, Faculty of Theoretical Sciences and Higher Art Studies, Tehran University of Arts, Iran.

³ Associate Professor, Department of Performing Arts, Faculty of Performing Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Keywords:

Art Therapy
Skills Development
Creative Attitude Improvement
Educable Mentally Retarded
Children
Creative Performance

1. Corresponding author
✉ bani.ardalan@art.ac.ir

Received: 2022/05/02

Reviewed: 2023/09/19

Accepted: 2023/11/04

Background and Objectives: The present study was conducted with the aim of investigating the role of art therapy in developing skills and improving creative attitude in educable mentally retarded children with an emphasis on creative expression. **Methods:** The current research method is descriptive-correlational and structural equation modeling. The statistical population includes all children with mental disabilities in special schools, 30 people were selected by census sampling and a researcher-made questionnaire was distributed among them. To calculate the reliability, Cronbach's alpha coefficient and correlation coefficient were used to determine the validity of the instruments, as well as the Kolmogorov-Smirnov test to check the normality of the data. The data were analyzed through SPSS_25 software. **Findings:** The results showed that art therapy has a significant effect on skill development and improvement of creative attitude in intellectually disabled children. **Conclusion:** Based on the findings of this research, it can be concluded that in order to develop skills and improve the creative attitude of mentally retarded children on characteristics such as personal skills, strengthening and raising the sense of self-confidence, individual independence and strengthening the establishment of social relationships, social and emotional adjustment of children.

ISSN (Online): 2645-8098

DOI: [10.48310/PMA.2024.3657](https://doi.org/10.48310/PMA.2024.3657)

Citation (APA): Ghasemzadegan Jahromi, H., Bani Ardalan, E., & Mahmoudi Bakhtiari, B. (2024). Studying The Role Of Art Therapy in Skills Development And Improvement Of Creative Attitude In Training Mentally Disabled Children With Emphasis On Creative Drawing. *Educational and Scholastic studies*, 13 (2), 103 - 118 .

 <https://doi.org/10.48310/PMA.2024.3657>

نقش هنردرمانی در توسعه مهارت و بهبود نگرش خلاق کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق

مقاله پژوهشی / مروری

حمید قاسم زادگان جهرمی^۱، اسماعیل بنی اردلان^{۲*}، بهروز محمودی بختیاری^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه پژوهش هنر، دانشکده علوم نظری و مطالعات عالی هنر پردیس فارابی، دانشگاه هنر تهران، ایران.

۲. دانشیار گروه پژوهش هنر، دانشکده علوم نظری و مطالعات عالی هنر، دانشگاه هنر تهران، ایران.

۳. دانشیار، گروه هنرهای نمایشی، دانشکده هنرهای نمایشی، دانشگاه تهران، ایران.

چکیده

پیشینه و اهداف: پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش هنر درمانی در توسعه مهارت و بهبود نگرش خلاق کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق انجام گرفت. **روش‌ها:** روش پژوهش حاضر توصیفی-همبستگی و از نوع مدل‌یابی معادلات ساختاری بوده است جامعه آماری شامل کلیه کودکان کم توان ذهنی در مدارس استثنایی می‌باشد که با سرشماری تعداد ۳۰ نفر انتخاب و پرسشنامه محقق ساخته بین آنها توزیع شد. از ضریب همبستگی برای تعیین روایی ابزارها و برای محاسبه پایایی از ضریب آلفای کرونباخ و همچنین از آزمون کولموگروف اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن داده‌ها استفاده شد داده‌ها از طریق نرم افزار SPSS-25 تحلیل شدند. **یافته‌ها:** نتایج نشان داد که هنر درمانی در توسعه مهارت و بهبود نگرش خلاق در کودکان کم توان ذهنی نقش مؤثری دارد. **نتیجه‌گیری:** بر اساس یافته‌های این پژوهش می‌توان نتیجه گرفت به منظور توسعه مهارت و بهبود نگرش خلاق در کودکان کم توان ذهنی بر مشخصه‌هایی نظیر مهارت‌های فردی، تقویت و بالابردن حس اعتماد به نفس، استقلال فردی و تقویت برقراری روابط اجتماعی، سازگاری اجتماعی و هیجانی کودک توجه شود.

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

واژه‌های کلیدی:

هنر درمانی
توسعه مهارت
بهبود نگرش خلاق
کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر
نمایش خلاق

۱. نویسنده مسئول

bani.ardalan@art.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۲/۱۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۰۶/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۱۳

شماره صفحات: ۱۱۸-۱۰۳

DOI: [10.48310/PMA.2024.3657](https://doi.org/10.48310/PMA.2024.3657)

شاپا الکترونیکی: ۲۶۴۵-۸۰۹۸

COPYRIGHTS

©2024 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

مقدمه

اختلال کم‌توانی ذهنی به گروه نامتجانسی از اختلال‌ها اطلاق می‌شود که به شکل مشکلات عمده در فراگیری و به‌کارگیری توانایی‌های گوش دادن، صحبت کردن، خواندن، نوشتن و استدلال یا محاسبات ریاضی آشکار می‌شود (Yeterge et al., 2019). کم‌توانی ذهنی بیماری نیست؛ بلکه مرضی است در مغز که مشخصه آن محدودیت در کارکرد هوشی و انطباقی است (Culha, 2020; Edwards et al., 2020). همچنین کم‌توانی ذهنی به وضعیت خاص کنش‌ورزی اشاره دارد که از دوران کودکی آغاز می‌شود، لذا می‌توان گفت اختلالی است که با محدودیت معنادار در کنش‌وری هوشی و رفتار سازشی مشخص می‌شود (Hakak Khadem & Seyed Ahmadi Zavieh, 2019). افراد کم‌توان ذهنی مشکلاتی را در فعالیت‌های روزمره بسته به شدت نارسایی شناختی تجربه می‌کنند. برخی از آن‌ها تا حد مطلوب و مستقل عمل می‌کنند و برخی دیگر نارسایی‌های شناختی و فیزیکی معنادار دارند و برای انجام فعالیت‌های روزمره به کمک قابل ملاحظه‌ای نیاز دارند (Wight, 2015). در این میان یکی از روش‌های مؤثر و کارآمد برای درمان کودکان با اختلال کم‌توانی ذهنی، هنردرمانی است. اگر هنردرمانی همراه با کمک‌های آموزشی مانند دیدن تئاتر یا رفتن به سینما باشد؛ علاوه بر مرتفع کردن مشکلات اجتماعی کودکان، باعث توسعه مهارت و بهبود نگرش خلاق آن‌ها نیز می‌شود. هنر درمانی از طرق مختلف به توسعه مهارت و بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی کمک می‌کند. نخست، این‌که کیفیت زیبایی‌شناختی کارهای هنری می‌تواند نشاط، عزت‌نفس و آگاهی شخصی بیمار را بهبود بخشد. ثانیاً، وقتی افراد در فعالیت‌هایی که از آن لذت می‌برند عمیقاً درگیر می‌شوند، عوامل مانند ضربان قلب، فشار خون و تنفس آهسته می‌شود (Merrifield, 2010) به‌علاوه، خلق هنر فرصتی است تا چشم‌ها و دست‌ها با هم تمرین کنند، بین آن‌ها هماهنگی ایجاد شود و مسیرهای عصبی بین دست و مغز تحریک و تهییج شود (Yeterge et al., 2019). آنجا که هنردرمانی زبانی به غیر از الفاظ دارد، معمولاً در مواقعی استفاده می‌شود که بیماران با مشکلات فیزیکی و احساسی مواجه‌اند و بیان بیم و امیدها برایشان دشوار است یا نمی‌توانند به راحتی در مورد عصبی بودن و احساسات پیچیده خود صحبت کنند (Morgan et al., 2008). اختلال‌های کم‌توانی ذهنی ممکن است همراه با سایر عارضه‌های معلولیتی باشد برای مثال نقص حسی، اختلال اجتماعی و هیجانی که با تأثیرات محیطی می‌تواند توأم باشد (Schneider & Crombie, 2003). عقب‌ماندگی ذهنی می‌تواند منجر به مشکلات رفتاری زیادی شود که می‌تواند شامل پرخاشگری^۱، آسیب به خود^۲، رفتار مخرب^۳، بیش‌فعالی، عادات عجیب و غریب^۴، رفتار اجتماعی و جنسی نامتناسب است (Culha, 2020). انواع شدید مشکلات رفتاری می‌تواند بسیار خطرناک باشد و به رشد شخصیت صدمه بزند، فرصت‌های یادگیری و رفتار سازگاران را کاهش می‌دهد و سرانجام کیفیت زندگی شخصی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Matson, 2007).

در مورد کودک کم‌توان ذهنی با توجه به محدودیت‌های ویژه آن‌ها نسبت به کودکان عادی می‌توان انتظار داشت رفتارهای سازش‌نا یافته بیشتری از آن‌ها بروز کند. آن‌ها به سبب محدودیت‌های مختلف که غالباً از محدودیت‌های شناختی‌شان ناشی می‌شود، با شکست‌های متعددی روبرو می‌شوند و پیامد همه این عدم موفقیت‌ها ناکامی است که خود سرآغاز پرخاشگری به گونه‌های مختلف خواهد بود (Afrooz, 2020). معلمان دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، لیونز و تروپی^۵ خاطر نشان کرده‌اند که هنردرمانی موجب برون‌ریزی تمایلات و عواطف و بالا بردن قدرت تحمل ناکامی و رفع مشکلات یادگیری است (Ghorbanian et al., 2022).

بنابراین می‌توان گفت که نمایش ابزار درمانگری نیست؛ بلکه در وهله نخست بیشتر یک تجربه انسانی منحصربه‌فرد است. توانایی دگرگونی و تغییر، توانایی به تصویر در آوردن دیگران، توانایی تغییر سطوح هوشیاری و حالت‌های عاطفی از

1. Aggression
2. Self -injury
3. Destructiveness
4. Stereotyped Mannerism
5. Lyons & Tropea

ویژگی‌های کلی انواع تئاتر و نمایش هستند (Rezaee & Hosseini-Nasab, 2017). با استفاده از فنون نمایشی خلاق، می‌توان انسان‌های را برای زندگی متعادل آماده کرد؛ آنها را آگاه‌تر، تواناتر، و مجهزتر به مصاف مشکلات جهان معاصر فرستاد. نمایش خلاق برای آموزش کودکان عقب‌مانده ذهنی تاثیرات مثبتی به همراه دارد. نمایش خلاق در مسیر رشد طبیعی کودک صورت می‌پذیرد و از ساده به پیچیده ایجاد پیشرفت می‌کند (Poell & Krogt, 2017)؛ لذا توصیه می‌شود والدین کودکان عقب‌مانده ذهنی مشاوره لازم جهت درمان کودکان خود را از طریق کار درمانگر دریافت نمایند تا بدین وسیله بتوانند در درمان کودک خود سهیم باشند (Scully-Russ & Torracco, 2020).

هنردرمانی به عنوان روشی برای کمک به ناتوانی‌ها مورد استفاده قرار نگرفته است؛ اما تحقیقاتی وجود دارد که مفید بودن آن را مورد بررسی قرار داده و این روش را در مدرسه مورد استفاده قرار داده است (Pound & Lee, 2011)؛ بنابراین محققان درصدد هستند به این سوال پاسخ دهد که آیا هنردرمانی با تأکید بر نمایش خلاق در توسعه مهارت و بهبود نگرش خلاق کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر نقش دارد؟

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

آغاز فعالیت هنردرمانگران در محیط‌های آموزشی مربوط به سه دهه پیش است (Nisenson, 2008). در بین سایر عوامل هم، با توجه به دوگانگی‌ها، استفاده از هنردرمانی می‌تواند توازن مناسب هیجان‌ها را در کودکان ایجاد کند (Amini, 2017). هنگامی که در مدارس از روش هنردرمانی استفاده می‌شود، از طریق برداشتن موانع عاطفی و رفتاری به کودکان کمک می‌شود در مدرسه، خلاقیت، خودآگاهی و ارتباط با دوستان عملکردشان پیشرفت کند (Culha, 2020; Nisenson, 2008). از آنجایی که اختلال رشد ذهنی، یعنی یک اختلال ذهنی که در دوران رشد کودکی و نوجوانی روی می‌دهد، معیارها را برای تشخیص کم‌توانی ذهنی تغییر داده است. افراد مبتلا به کم‌توانی ذهنی صرفاً بر اساس هوش‌بهر طبقه‌بندی نمی‌شوند. هرچند هوش‌بهر آن‌ها باید حداقل دو انحراف استاندارد کمتر از میانگین باشد (۷۰ یا کمتر) (Bozkus & Bayrak, 2019). ویژگی اصلی کم‌توانی ذهنی عبارت است از نقص‌های شناختی بطور مثال (حل مسئله، برنامه‌ریزی، استدلال، قضاوت). عملکرد سازگارانه معیارهای تشخیص هم بر اهمیت توانایی‌های شناختی و هم بر عملکرد شناختی تأکید دارند (Coldwell, 2017). سطح تعیین‌شده کم‌توانی ذهنی (خفیف، متوسط، شدید، عمیق) توسط توانایی فرد برای دستیابی به استانداردهای رشد اجتماعی، فرهنگی بر اساس استقلال و مسئولیت اجتماعی تعیین می‌گردد، نه توسط نمره هوش (Lum et al., 2019)؛ بنابراین اطلاق معلولیت ذهنی بر مواردی رواست که ضرورتاً و همزمان نقص در رفتار انطباقی و هوشی وجود داشته باشد. نمایش‌درمانی یا همان نمایش خلاق از انواع هنردرمانی است که در مراکز آموزشی تاکنون به نتایج مثبتی رسیده است (Yeterge et al., 2019; Matson, 2007) و می‌توان از آن در فعالیت‌های آموزشی کودکان عقب‌مانده ذهنی استفاده کرد (Umarani, 2016). نمایش یکی از ارکان بازی است و به دلیل داشتن جنبه‌های گوناگون می‌تواند بسیاری از توانایی دانش‌آموزان را از بالقوه به بالفعل تبدیل نماید (Wight, 2015).

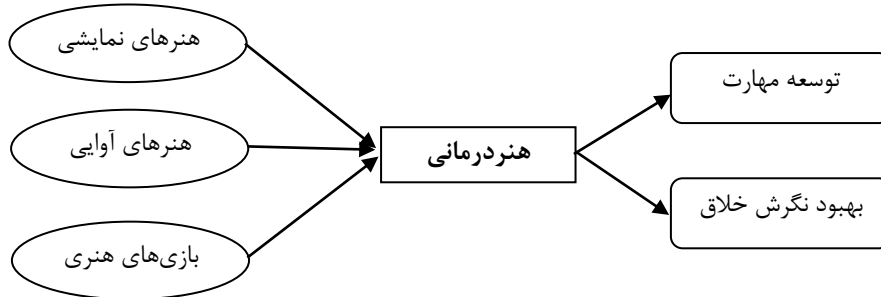
فرد کم‌توان ذهنی وقتی به تئاتر یا نمایش هنری می‌رود، خلاقیت خود را توسعه می‌دهد و احساس اعتماد به نفس وی افزایش می‌یابد. حرکات نمایشی به عنوان وسیله آموزشی موجب تشویق و توسعه توانایی فردی در قلمرو زندگی اجتماعی و مسئولیت‌پذیری در محیط زندگی است. از میان این توانایی‌ها می‌توان از توانایی کاربرد مناسب احساس، ادراک قوه استدلال و تخیل، قدرت تمرکز حواس و مهارت‌های کلامی، فیزیکی و کنترل‌های عاطفی نام برد (Pound & Lee, 2011). حرکات نمایشی وسیله‌ای است برای شناخت کارایی فردی و کاربرد این استعداد در بازگویی و بازسازی یک موضوع تلقی شده و در نتیجه از خودشناسی و حضور در فعالیت جمعی و برقراری پیوند بین این دو مقوله به همان هدف کلی آموزش و پرورش که یافتن مناسبات رفتار فردی و تقاضاهای اجتماعی است دست می‌یابیم (Matson, 2007). کودکان توسط تمرین در حرکات و فن بیان، مطالب و مقاصد خود را با ژست و کلام نمایان ساخته و یا توسل به شیوه حرکتی و بیان اسرار درون خویش را روی صحنه نمایش نمایان می‌سازند به آموزگاران خویش فرصت می‌دهند تا روحیه آنها را بازشناسند (Carmichael, 1993).

مهم‌ترین ویژگی‌هایی که هنر تئاتر و نمایش را واجد شرایط درمانی می‌کند این است که تئاتر باعث درگیری شخصیت‌های محوری با موقعیت و درک فضا و نمادها می‌شود و بدین ترتیب به تحریک نیم‌کره راست می‌انجامد و تحریک این نیم‌کره، افزایش آگاهی فضایی و حافظه عاطفی را در پی دارد (Anari, 2016). نمایش خلاق به نوعی از نمایش فرایند محور گفته می‌شود که هدف نهایی آن اجرای عمومی کار نمایشی نیست؛ بلکه شیوه‌ای برای آموزش و یادگیری است (Rezaee & Hosseini-Nasab, 2017). پرورش توانایی‌ها و مهارت‌های اعضای گروه اهمیت دارد و محصول نهایی یا وجود ندارد و یا در اولویت نیست. نمایش خلاق، فرایندی جهت افزایش خلاقیت و توانایی حل مسئله است و می‌تواند شامل بازی‌های نمایشی، اجرای قصه، سفرهای تخیلی، بازی‌های تئاتری و موسیقی باشد. یافته‌های پژوهش ادواردز و همکاران (Edwards et al., 2020) حاکی از آن است که اجرای برنامه‌های مبتنی بر هنرهای نمایشی و تجسمی بر کودکان دارای معلولیت اثرات مثبتی بر بهزیستی روانی-اجتماعی آن‌ها داشته است. موئلا (Moula, 2020) در تحقیقی به بررسی اثر بخشی هنردرمانی در کودکان ۵ تا ۱۲ ساله در مدارس پرداختند. نتایج نشان داد هنردرمانی می‌تواند در بهبود کیفیت زندگی کودکان مؤثر باشد. مقوله‌هایی همچون اضطراب، خودپنداره، مهارت‌های حل مسئله، نگرش نسبت به مدرسه، مشکلات عاطفی و رفتاری بهبود یافتند. سامپورنو، پرابداری و ماریانتو (Sampurno, Prabandari & Marianto, 2020) نیز در پژوهشی نشان دادند که هنردرمانی باعث بهبود یادگیری در کودکان مبتلا به اوتیسم می‌شود. در این میان نتایج آیدین و همکاران (Aydın et al., 2017) حاکی از آن است که اضطراب کودکان در قالب بازی با خمیر کاهش می‌یابد. آن‌ها حین بازی مطالب آموختنی بدون فشار و با میل و رغبت فرا می‌گیرند. در بازی، کودک نقش‌های مختلف را به عهده می‌گیرد و در می‌یابد کدام نقش بیشترین لذت را به او می‌دهد و او را قادر می‌سازد که رضایت‌بخش‌ترین رابطه‌ها را با دیگران برقرار سازد. همچنین ککمک و کوک (Cakmak & Koc, 2014) در پژوهشی به تأثیر مثبت روش بازی در یادگیری هندسه اشاره کردند. هاتری و همکاران (Hattori et al., 2011) نشان دادند که استفاده از تکنیک‌های هنردرمانی می‌تواند در بهبود مهارت‌های شناختی افراد مبتلا به آلزایمر مؤثر باشد.

حکاک خادم و سیداحمدی زاویه (Hakak Khadem & Seyed Ahmadi Zavieh, 2019) بیان داشتند هنردرمانی در کاهش علائم منفی مانند اضطراب، بی‌توجهی، کمبود اعتماد به نفس و افسردگی در بیماران مبتلا به اسکیزوفرنی مؤثر است. شلانی، کرمی و مؤمنی (Shalani, Karami & Momeni, 2017) به اثر بخشی هنردرمانی با رویکرد نقاشی بر تکانش‌گری کودکان مبتلا به اختلال بیش‌فعالی/نارسایی توجه پرداختند و دریافتند که نقاشی درمانی سبب افزایش کنترل تکانه و کاهش تکانش‌گری این کودکان می‌شود.

قدرتی و قدرتی (Ghodrati & Ghodrati, 2017) نشان دادند انجام بازی‌هایی که در آن ارتباط احساسات با افکار آموزش داده می‌شوند، به کودکان در سنین پایین کمک می‌کند تا ا طریق تغییر افکار، شدت احساسات خود را مدیریت کنند. کودکان از طریق بازی می‌توانند مهارت‌های پایه و اجتماعی را یاد بگیرند و رشد کنند. همچنین عمادی و عروتی موفق (Emadi & Orvati Movafagh, 2016) پژوهشی را با هدف بررسی تأثیر بازی‌های آموزشی گروهی مبتنی بر الگوی محیط یادگیری سازنده‌گرا بر پرورش مهارت تفکر خلاق کودکان پیش دبستانی انجام دادند. آن‌ها دریافتند که آموزش به سبک بازی‌های گروهی بر پرورش مهارت تفکر خلاق کودکان پیش دبستانی تأثیر دارد.

بنابراین با توجه مبانی نظری پژوهش، هدف پژوهش حاضر بررسی نقش هنردرمانی در توسعه مهارت و بهبود نگرش خلاق کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق است. بر این اساس، شکل ۱ به‌عنوان الگوی پژوهش ارائه می‌شود.

شکل ۱. مدل مفهومی تحقیق

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر توصیفی-همبستگی از نوع کاربردی است. در این پژوهش، ارتباط متغیرهای درونی از طریق آزمون همبستگی و رگرسیون بررسی شد. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. به منظور بررسی روایی پرسشنامه از شاخص CVR استفاده شد، که طی آن پرسشنامه بین خبرگان توزیع و نظرات آن‌ها درباره پرسشنامه جمع‌آوری و پرسشنامه اصلاح و نهایی شد. جامعه آماری شامل کلیه کودکان کم‌توان ذهنی در مدارس استثنایی در سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۴۰۱ بود که با روش سرشماری تعداد ۳۰ نفر انتخاب و پرسشنامه محقق ساخته بین آن‌ها توزیع شد. جهت سنجش روایی محتوا از نظر خبرگان و اساتید دانشگاه استفاده شد. همچنین برای تعیین اعتبار از نوع همسانی درونی پرسشنامه‌ها از ضرایب بارهای عاملی، آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی (CR)^۱ بهره گرفته شد. ضرایب نشان دادند که ابزار جمع‌آوری اطلاعات که پرسشنامه محقق ساخته بوده از پایایی بالا و لازم برخوردار است. همان‌طور که در جدول ۱ نشان داده شده است مقادیر آلفای کرونباخ و شاخص CR برای تمامی سازه‌ها بالاتر از ۰/۸۰ است که به معنی پایایی مناسب سازه‌ها است.

جدول ۱. پایایی آلفای کرونباخ و پایایی مرکب و میانگین واریانس استخراج شده سازه‌های تحقیق

مقیاس (سازه)	آلفای کرونباخ	پایایی مرکب (CR)	میانگین واریانس استخراج شده (AVE)
هنر درمانی	۰/۹۴۵	۰/۹۴۷	۰/۶۵۵
هنرهای نمایشی	۰/۹۵۳	۰/۹۵۵	۰/۶۱۴
هنرهای آوایی یا موسیقی	۰/۹۵۰	۰/۹۵۲	۰/۶۷۸
بازی‌های هنری	۰/۹۵۷	۰/۹۶۰	۰/۷۰۹
توسعه مهارت	۰/۹۲۴	۰/۹۲۵	۰/۶۶۳
توانایی ادراکی	۰/۸۳۱	۰/۸۳۳	۰/۶۸۴
توانایی علمی	۰/۹۴۷	۰/۹۵۰	۰/۶۰۳
توانایی ارتباطی	۰/۸۶۸	۰/۸۷۰	۰/۵۵۶
بهبود نگرش خلاق	۰/۸۶۵	۰/۸۶۶	۰/۵۹۹
قابلیت تکنیک حل مسئله	۰/۸۰۲	۰/۸۰۵	۰/۷۴۳
تفکر انتقادی	۰/۸۲۰	۰/۸۲۱	۰/۷۰۱
پایایی کل	۰/۹۵۸	۰/۹۶۵	۰/۶۳۱

یافته‌های پژوهش

برای تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده شده است. در آمار توصیفی پژوهش به بررسی متغیرهای تحقیق از قبیل میانگین، انحراف معیار و واریانس پرداخته شد؛ و پس از آن در آمار استنباطی، به منظور بررسی روایی پرسشنامه از تحلیل عاملی تأییدی و به منظور بررسی فرضیات تحقیق از نرم افزار SPSS-25 بهره گرفته شد.

جدول ۲. آمار توصیفی متغیرهای تحقیق

شاخص	هنر درمانی	هنرهای نمایشی	هنرهای آوایی یا موسیقی	بازی‌های هنری	توسعه مهارت	توانایی ادراکی	توانایی علمی	توانایی ارتباطی	بهبود نگرش خلاق	قابلیت حل مسئله	تفکر انتقادی
تعداد	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰	۳۰
میانگین	۴/۰۱	۴/۰۵	۴/۰۸	۳/۹۸	۴/۱۶	۳/۹۸	۴/۰۶	۳/۹۲	۴/۰۷	۴/۱۶	۴/۰۳
میانه	۴/۱۴	۴/۰۲	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴/۱۷	۴
انحراف معیار	۰/۴۶	۰/۶۴	۰/۵۷	۰/۷۱	۰/۶۱	۰/۶۹	۰/۷۳	۰/۷۱	۰/۶۹	۰/۷۳	۰/۷۳
واریانس	۰/۲۲	۰/۴۲	۰/۳۳	۰/۵۱	۰/۳۷	۰/۴۸	۰/۵۴	۰/۵۰	۰/۴۸	۰/۵۳	۰/۵۳
چولگی	-۰/۳۸	-۰/۳۵	-۰/۲۰	-۰/۱۱	-۰/۲۴	-۰/۱۸	-۰/۳۳	-۰/۲۳	-۰/۴۷	-۰/۴۸	-۰/۵۳
کشیدگی	-۰/۸۹	-۰/۲۰	-۰/۱۱	-۰/۹۹	-۰/۲۵	-۰/۱۹	-۱/۰۳	۰/۶۶	-۰/۱۶	-۰/۸۳	۰/۵۱
کمترین	۳/۰۹	۲/۴۳	۲/۷۱	۲/۶۷	۲/۷۵	۲/۲۹	۲/۶۷	۲/۰۰	۲/۲۹	۲/۶۷	۲/۰۰
بیشترین	۴/۷۹	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۵

قبل از اینکه فرضیه‌های این پژوهش آزمون شوند باید ابتدا از توزیع داده‌های متغیرها اطمینان حاصل شود. برای بررسی فرض نرمال بودن متغیرهای مورد مطالعه از آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف یک‌نمونه‌ای استفاده شده است (جدول ۳).

جدول ۳. نتایج آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف برای بررسی فرض نرمال بودن یا غیرنرمال بودن

متغیرها	حجم نمونه	آماره آزمون	P-value
هنر درمانی	۳۰	۰/۱۴	۰/۱۰
هنرهای نمایشی	۳۰	۰/۰۹	۰/۰۹
هنرهای آوایی یا موسیقی	۳۰	۰/۱۴	۰/۲۰
بازی‌های هنری	۳۰	۰/۱۵	۰/۲۰
توسعه مهارت	۳۰	۰/۱۷	۰/۱۱
توانایی ادراکی	۳۰	۰/۱۴	۰/۰۷
توانایی علمی	۳۰	۰/۱۷	۰/۰۶
توانایی ارتباطی	۳۰	۰/۲۲	۰/۰۹
بهبود نگرش خلاق	۳۰	۰/۱۰	۰/۱۱
قابلیت تکنیک حل مسئله	۳۰	۰/۱۵	۰/۱۰
تفکر انتقادی	۳۰	۰/۱۱	۰/۰۹

همان‌طور که داده‌های جدول ۳ نشان می‌دهد داده‌های متغیرهای تحقیق بیشتر از ۰/۰۵ است؛ پس توزیع داده‌ها نرمال هستند و برای آزمون هریک از متغیرها می‌توان از آزمون‌های پارامتریک استفاده کرد. فرضیه اول: هنردرمانی در توسعه مهارت کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق تأثیر معناداری دارد.

جهت بررسی توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق (Y) هنر درمانی (X) پرداخته می‌شود (جدول ۴).

جدول ۴. همبستگی بین متغیرها (شاخص‌های کفایت رگرسیون)

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل‌شده	انحراف معیار خطا
۰/۹۵	۰/۹۱	۰/۹۱	۰/۱۸

بر اساس داده‌های جدول ۴، همبستگی بین متغیرهای پیش‌بین و ملاک برابر با ۰/۹۵ است. ضریب تعیین ۹۰/۶ درصد به دست آمد و این مقدار نشان می‌دهد که ۹۰/۶ درصد تغییرات توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق به هنر درمانی مربوط می‌شود. چون این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی‌گیرد لذا از ضریب تعیین تعدیل‌شده برای این منظور استفاده می‌شود که آن هم در این آزمون برابر ۹۰/۶ درصد است. در جدول ۵ معنی‌دار بودن رگرسیون به وسیله آزمون F محاسبه شده است.

جدول ۵. معنادار بودن ضرایب رگرسیونی بین هنر درمانی بر توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق متغیر ملاک: توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق

متغیر	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	معناداری
	B	Std. Error	Beta		
مقدار ثابت	۱/۲۸	۰/۰۷	-	۳/۸۸	۰/۰۰۱
هنر درمانی	۰/۹۴	۰/۰۲	۰/۹۵	۵۴/۹۲	۰/۰۰۱

سطح معناداری محاسبه‌شده برای این آماره برابر ۰/۰۰۱ بوده و نشان از معنادار بودن رگرسیون در سطح ۹۵ درصد دارد. با ارتقا یک واحد هنر درمانی به مقدار ۰/۹۳۷ متغیر توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق ۱/۲۸۵ افزایش پیدا خواهد کرد. رابطه بین این دو متغیر مثبت و معنادار می‌باشد؛ بنابراین با افزایش متغیر هنر درمانی، توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق افزایش می‌یابد این فرضیه تأیید شده است.

فرضیه دوم: هنر درمانی بر بهبود نگرش خلاق کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق تأثیر معناداری دارد.

جهت بررسی بهبود نگرش خلاق کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق (Y) هنر درمانی (X) پرداخته می‌شود (جدول ۶).

جدول ۶. همبستگی بین متغیرها (شاخص‌های کفایت رگرسیون)

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل‌شده	انحراف معیار خطا
۰/۹۶	۰/۹۲	۰/۹۲	۰/۱۹

بر اساس داده‌های جدول ۶، همبستگی بین متغیر پیش‌بین و ملاک برابر با ۰/۹۶ است. ضریب تعیین ۹۲ درصد به دست آمد و این مقدار نشان می‌دهد که ۹۲ درصد تغییرات بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق به هنر درمانی مربوط می‌شود. چون این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی‌گیرد؛ لذا از ضریب تعیین تعدیل‌شده برای این منظور استفاده می‌شود که آن هم در این آزمون برابر ۹۲ درصد است. در جدول ۷ معنی‌دار بودن رگرسیون به وسیله آزمون F محاسبه شده است.

جدول ۷. معنادار بودن ضرایب رگرسیونی بین هنر درمانی بر بهبود نگرش خلاق در کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق متغیر ملاک: بهبود نگرش خلاق در کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق

متغیر	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	معناداری
	B	Std. Error	Beta		
مقدار ثابت	۱/۰۹	۰/۰۸	-	۵/۶۸	۰/۰۰۱
هنر درمانی	۰/۴۶	۰/۰۲	۰/۹۶	۵۸/۴۹	۰/۰۰۱

سطح معناداری محاسبه شده برای این آماره برابر ۰/۰۰۱ بوده و نشان از معنادار بودن رگرسیون در سطح ۹۵ درصد دارد. با ارتقا یک واحد هنر درمانی به مقدار ۰/۴۶ متغیر بهبود نگرش خلاق در کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق ۱/۰۹ افزایش پیدا خواهد کرد. رابطه بین این دو متغیر مثبت و معنادار می باشد بنابراین با افزایش متغیر هنر درمانی، بهبود نگرش خلاق در کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق افزایش می یابد این فرضیه تأیید شده است.

فرضیه فرعی اول: هنرهای نمایشی بر توسعه مهارت کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق تأثیر معناداری دارد. جهت بررسی توسعه مهارت کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق (Y) هنرهای نمایشی (X) پرداخته می شود (جدول ۸).

جدول ۸. همبستگی بین متغیرها (شاخص های کفایت رگرسیون)

ضریب همبستگی	ضریب تعیین شده	انحراف معیار خطا
۰/۹۲	۰/۸۴	۰/۲۵

همبستگی بین متغیرهای پیش بین و متغیر ملاک برابر با ۰/۹۲ است. ضریب تعیین ۸۴ درصد به دست آمد و این مقدار نشان می دهد که ۸۴ درصد تغییرات توسعه مهارت کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق به هنرهای نمایشی مربوط می شود. چون این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی گیرد؛ لذا از ضریب تعیین تعدیل شده برای این منظور استفاده می شود که آن هم در این آزمون برابر ۸۴ درصد است. در جدول ۹ معنی دار بودن رگرسیون به وسیله آزمون F محاسبه شده است.

جدول ۹. معنادار بودن ضرایب رگرسیونی بین هنرهای نمایشی و توسعه مهارت کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق متغیر ملاک: توسعه مهارت در کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق

متغیر	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	معناداری
	B	Std. Error	Beta		
مقدار ثابت	۱/۱۱	۰/۱۰	-	۱/۰۵	۰/۰۰۱
هنرهای نمایشی	۰/۹۸	۰/۰۲	۰/۹۲	۴۱/۰۳	۰/۰۰۱

سطح معناداری محاسبه شده برای این آماره برابر ۰/۰۰۱ بوده و نشان از معنادار بودن رگرسیون در سطح ۹۵ درصد دارد. با ارتقا یک واحد هنرهای نمایشی به مقدار ۰/۹۸ متغیر توسعه مهارت در کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق ۱/۱۱ افزایش پیدا خواهد کرد. رابطه بین این دو متغیر مثبت و معنادار می باشد؛ بنابراین با افزایش متغیر هنرهای نمایشی، توسعه مهارت در کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق افزایش می یابد این فرضیه تأیید شده است.

فرضیه فرعی دوم: هنرهای نمایشی بر بهبود نگرش خلاق کودکان کم توان ذهنی آموزش پذیر با تأکید بر نمایش خلاق تأثیر معناداری دارد.

جهت بررسی بهبود نگرش خلاق کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق (Y) هنرهای نمایشی (X) پرداخته می‌شود (جدول ۱۰).

جدول ۱۰. همبستگی بین متغیرها (شاخص‌های کفایت رگرسیون)

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل‌شده	انحراف معیار خطا
۰/۸۳	۰/۶۸	۰/۶۸	۰/۳۴

همبستگی بین متغیرهای پیش‌بین و ملاک برابر با ۰/۸۳ است. ضریب تعیین ۶۸ درصد به دست آمد و این مقدار نشان می‌دهد که ۶۸ درصد تغییرات بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق به هنرهای نمایشی مربوط می‌شود. چون این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی‌گیرد؛ لذا از ضریب تعیین تعدیل‌شده برای این منظور استفاده می‌شود که آن هم در این آزمون برابر ۶۸ درصد است. در جدول ۱۱ معنی‌دار بودن رگرسیون به وسیله آزمون F محاسبه شده است.

جدول ۱۱. معنادار بودن ضرایب رگرسیونی بین هنرهای نمایشی و بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق متغیر ملاک: بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق

متغیر	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	معناداری
	B	Std. Error	Beta		
مقدار ثابت	۱/۱۸	۰/۱۶	-	۱/۱۶	۰/۰۰۱
هنرهای نمایشی	۰/۹۵	۰/۰۴	۰/۸۳	۲۵/۹۱	۰/۰۰۱

سطح معناداری محاسبه شده برای این آماره برابر ۰/۰۰۱ بوده و نشان از معنادار بودن رگرسیون در سطح ۹۵ درصد دارد. با ارتقا یک واحد هنرهای نمایشی به مقدار ۰/۹۵ متغیر بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق ۱/۱۸ افزایش پیدا خواهد کرد. رابطه بین این دو متغیر مستقیم و مثبت و معنادار می‌باشد بنابراین با افزایش متغیر هنرهای نمایشی، بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق افزایش می‌یابد این فرضیه تأیید شده است. فرضیه فرعی سوم: هنرهای آوایی بر توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق تأثیر معناداری دارد.

جهت بررسی توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق (Y) هنرهای آوایی (X) به بررسی شاخص‌های کفایت مدل که در جدول زیر آمده است پرداخته می‌شود (جدول ۱۲).

جدول ۱۲. همبستگی بین متغیرها (شاخص‌های کفایت رگرسیون)

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل‌شده	انحراف معیار خطا
۰/۸۵	۰/۷۲	۰/۷۲	۰/۲۸

همبستگی بین متغیرهای پیش‌بین و ملاک برابر با ۰/۸۵ است. ضریب تعیین ۷۲ درصد به دست آمد و این مقدار نشان می‌دهد که ۷۲ درصد تغییرات توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق به هنرهای آوایی مربوط می‌شود. چون این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی‌گیرد؛ لذا از ضریب تعیین تعدیل‌شده برای این منظور استفاده می‌شود که آن هم در این آزمون برابر ۷۲ درصد است. در جدول ۱۳ معنی‌دار بودن رگرسیون به وسیله آزمون F محاسبه شده است.

جدول ۱۳. معنادار بودن ضرایب رگرسیونی بین هنرهای آوایی و توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق متغیر ملاک: توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق

متغیر	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	معناداری
	B	Std. Error	Beta		
مقدار ثابت	۱/۵۹	۰/۱۳	-	۴/۵۹	۰/۰۰۱
هنرهای آوایی	۰/۸۶	۰/۳۰	۰/۸۵	۲۸/۶۹	۰/۰۰۱

سطح معناداری محاسبه شده برای این آماره برابر ۰/۰۰۱ بوده و نشان از معنادار بودن رگرسیون در سطح ۹۵ درصد دارد. با ارتقا یک واحد هنرهای آوایی به مقدار ۰/۸۶ متغیر توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق ۱/۵۹ افزایش پیدا خواهد کرد. رابطه بین این دو متغیر مستقیم و مثبت و معنادار می‌باشد بنابراین با افزایش متغیر هنرهای آوایی، توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق افزایش می‌یابد این فرضیه تأیید شده است.

فرضیه فرعی چهارم: هنرهای آوایی بر بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق تأثیر معناداری دارد.

جهت بررسی بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق (Y) هنرهای آوایی (X) پرداخته می‌شود (جدول ۱۴).

جدول ۱۴. همبستگی بین متغیرها (شاخص‌های کفایت رگرسیون)

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل شده	انحراف معیار خطا
۰/۸۴	۰/۷۰	۰/۷۰	۰/۴۰

همبستگی بین متغیرهای پیش‌بین و ملاک برابر با ۰/۸۴ است. ضریب تعیین ۰/۷۰ درصد به دست آمد و این مقدار نشان می‌دهد که ۷۰ درصد بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق به هنرهای آوایی مربوط می‌شود. چون این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی‌گیرد؛ لذا از ضریب تعیین تعدیل شده برای این منظور استفاده می‌شود که آن هم در این آزمون برابر ۷۰/۱ درصد است. در جدول ۱۵ معنی دار بودن رگرسیون به وسیله آزمون F محاسبه شده است.

جدول ۱۵. معنادار بودن ضرایب رگرسیونی بین هنرهای آوایی و بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق متغیر ملاک: بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق

متغیر	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	معناداری
	B	Std. Error	Beta		
مقدار ثابت	۱/۶۴	۰/۱۸	-	۳/۵۱	۰/۰۰۱
هنرهای آوایی	۰/۱۵	۰/۰۴	۰/۳۸	۲۷/۱۷	۰/۰۰۱

سطح معناداری محاسبه شده برای این آماره برابر ۰/۰۰۱ بوده و نشان از معنادار بودن رگرسیون در سطح ۹۵ درصد دارد. با ارتقا یک واحد هنرهای آوایی به مقدار ۰/۱۳۵ متغیر بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق ۱/۶۳۵ افزایش پیدا خواهد کرد. رابطه بین این دو متغیر مستقیم و مثبت و معنادار می‌باشد؛ بنابراین با افزایش متغیر هنرهای آوایی، بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق افزایش می‌یابد این فرضیه تأیید شده است.

فرضیه فرعی پنجم: بازی‌های هنری بر توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق تأثیر معناداری دارد.

جهت بررسی توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق (Y) بازی‌های هنری بر (X) پرداخته می‌شود (جدول ۱۶).

جدول ۱۶. همبستگی بین متغیرها (شاخص‌های کفایت رگرسیون)

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل‌شده	انحراف معیار خطا
۰/۸۵	۰/۷۳	۰/۷۳	۰/۳۰

همبستگی بین متغیرهای پیش‌بین و ملاک برابر با ۰/۸۵ است. ضریب تعیین ۷۳ درصد به دست آمد و این مقدار نشان می‌دهد که ۷۳ درصد تغییرات توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق به بازی‌های هنری مربوط می‌شود. چون این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی‌گیرد؛ لذا از ضریب تعیین تعدیل‌شده برای این منظور استفاده می‌شود که آن هم در این آزمون برابر ۷۲/۶ درصد است.

در جدول ۱۷ معنی‌دار بودن رگرسیون به وسیله آزمون F محاسبه شده است.

جدول ۱۷. معنادار بودن ضرایب رگرسیونی بین بازی‌های هنری و توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق متغیر ملاک: توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق

متغیر	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	معناداری
	B	Std. Error	Beta		
مقدار ثابت	۱/۶۷	۰/۱۳	-	۴/۵۵	۰/۰۰۱
بازی‌های هنری	۰/۸۱	۰/۰۴	۰/۸۵	۲۸/۹۰	۰/۰۰۱

سطح معناداری محاسبه شده برای این آماره برابر ۰/۰۰۱ بوده و نشان از معنادار بودن رگرسیون در سطح ۹۵ درصد دارد. با ارتقا یک واحد بازی‌های هنری به مقدار ۰/۸۱ متغیر توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق ۱/۶۶۸ افزایش پیدا خواهد کرد. رابطه بین این دو متغیر مستقیم و مثبت و معنادار می‌باشد؛ بنابراین با افزایش متغیر بازی‌های هنری، توسعه مهارت کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق افزایش می‌یابد این فرضیه تأیید شده است.

فرضیه فرعی ششم: بازی‌های هنری بر بهبود نگرش خلاق کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق تأثیر معناداری دارد.

جهت بررسی بهبود نگرش خلاق کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق (Y) بازی‌های هنری (X) پرداخته می‌شود (جدول ۱۸).

جدول ۱۸. همبستگی بین متغیرها (شاخص‌های کفایت رگرسیون)

ضریب همبستگی	ضریب تعیین	ضریب تعیین تعدیل‌شده	انحراف معیار خطا
۰/۸۴	۰/۷۱	۰/۷۱	۰/۴۰

همبستگی بین متغیرهای پیش‌بین و ملاک برابر با ۰/۸۴ است. ضریب تعیین ۷۱ درصد به دست آمد و این مقدار نشان می‌دهد که ۷۰ درصد بهبود نگرش خلاق کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق به بازی‌های هنری مربوط می‌شود. چون این مقدار درجه آزادی را در نظر نمی‌گیرد؛ لذا از ضریب تعیین تعدیل‌شده برای این منظور استفاده می‌شود که آن هم در این آزمون برابر ۷۱ درصد است.

در جدول ۱۹ معنی‌دار بودن رگرسیون به وسیله آزمون F محاسبه شده است.

جدول ۱۹. معنادار بودن ضرایب رگرسیونی بین بازی‌های هنری و بهبود نگرش خلاق کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق متغیر ملاک: بهبود نگرش خلاق کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق

متغیر	ضرایب استاندارد نشده		ضرایب استاندارد شده	T	معناداری
	B	Std. Error	Beta		
مقدار ثابت	۱/۵۷	۰/۱۸	-	۳/۵۱	۰/۰۰۱
بازی‌های هنری	۰/۱۰	۰/۰۴	۰/۸۴	۲۷/۱۷	۰/۰۰۱

سطح معناداری محاسبه شده برای این آماره برابر ۰/۰۰۱ بوده و نشان از معنادار بودن رگرسیون در سطح ۹۵ درصد دارد. با ارتقا یک واحد بازی‌های هنری به مقدار ۰/۱۰ متغیر بهبود نگرش خلاق کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق ۱/۵۷ افزایش پیدا خواهد کرد. رابطه بین این دو متغیر مستقیم و مثبت و معنادار می‌باشد؛ بنابراین با افزایش متغیر بازی‌های هنری، بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق افزایش می‌یابد این فرضیه تأیید شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

اختلال کم‌توانی ذهنی به دلیل پیچیدگی در تعریف، طبقه‌بندی، ارزیابی و آموزش، به‌عنوان یکی از پیچیده‌ترین انواع اختلال‌ها محسوب می‌شود. هنردرمانی، به‌طور مستقیم و غیر مستقیم بر هیجانات متمرکز بوده و از طریق کاوش هیجانی و اجتماعی باعث آگاهی و بصیرت در کودکان می‌شود تا بهتر بتوانند مشکلات خودشان را بشناسند. پژوهش‌ها نشان می‌دهند تماشای تئاتر یا سینما یک ساعت هنردرمانی، نتایج بهتری را در توسعه مهارت و بهبود نگرش خلاق کودکان دارای اختلال کم‌توان ذهنی برجای می‌گذارد.

نتایج فرضیه اصلی اول نشان داد با ارتقا هنردرمانی، متغیر توسعه مهارت در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر افزایش پیدا خواهد کرد. همچنین با اجرای هنردرمانی، متغیر بهبود نگرش خلاق در کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر با تأکید بر نمایش خلاق افزایش پیدا خواهد کرد. لذا فرضیه اصلی دوم تأیید می‌شود. نتایج این پژوهش با تحقیقات دیگر (Pound & Lee, 2011; Nisenson, 2008) همسو و هماهنگ است. در تبیین یافته‌ها و علت همسویی آن‌ها با یافته‌های سایر پژوهشگران می‌توان گفت که هنرهای نمایشی تئاتر کودک و هنرهای آوایی سرود همگانی با در نظر گرفتن مشخصه‌هایی نظیر بالابردن مهارت‌های فردی، تقویت و بالابردن حس اعتمادبه‌نفس، استقلال فردی و تقویت برقراری روابط اجتماعی، سازگاری اجتماعی و هیجانی کودک کمک شود. نمایش درمانی باعث رشد مهارت‌های اجتماعی، برخورد مناسب در خانه، مدرسه و اجتماع و همچنین باعث کشف الگوهای مؤثر در جلب مشارکت فعال کودکان دارای اختلال کم‌توان ذهنی می‌شود. هنردرمانی در اتاق‌های ویژه‌ای که مجهز به مواد مورد نیاز برای طرح‌های هنری کاغذ، انواع رنگ‌ها، گل رس، عکس می‌باشد، صورت گیرد. دادن حق انتخاب به کودک جهت گزینش طرح و مواد مورد علاقه‌اش و در هنردرمانی فرض بر این است که طرح انتخاب شده، هرگز وجود نداشته و آن بازتابی از موضوعات مهم زندگی کودک است که او نمی‌تواند به‌طور مستقیم آن را بیان کند. نقش درمان‌گر علاوه بر شناسایی مشکل کودک، تشویق او جهت بیان و کشف احساسات خودش می‌باشد. در زمان مناسب طرح انتخاب شده جهت تشویق و کودک برای رسیدن به هدفشان هدایت می‌شود. در مواقع لازم از ایفای نقش و گفتگوهای هدایت شده در راستای تأثیرگذاری بیشتر استفاده می‌شود. اجازه دادن به کودک جهت بیان آن چه را که خلق کرده است، ممکن است به همان اندازه، به او در موضوعات تحصیلی کمک کند.

در این پژوهش آن‌چه به دست آمد این است که کودکان کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر، نسبت به محرک‌های صحیح و جذاب محیط پیرامون خود، واکنش‌های مثبت و گاه حیرت‌آوری نشان می‌دهند. شاید باور برخی این باشند که تعلیم دادن این کودکان، اسراف در وقت و سرمایه و تعلیم دادن آن‌ها کاری عبث باشد، یا این که باید در نهایت در حد معمول

به آن‌ها آموزش داد و کارهای پست‌تر جامعه را به آن‌ها محول کرد تا سربار و جیره خوار سایر مالیات‌دهندگان نباشند، حال آنکه چنین طرز تلقی چه به لحاظ حرفه‌ای و علمی و چه به لحاظ انسانی اشتباه و مردود است. پژوهش حاضر نیز مانند بسیاری از مطالعات حوزه علوم انسانی، دارای محدودیت‌هایی است که در مجموع می‌توان به نمونه مورد بررسی پژوهش اشاره کرد که شامل کودکان کم‌توان ذهنی بود که تعمیم یافته‌ها به گروه‌های دیگر را محدود می‌کند و دوم اینکه پژوهش حاضر از نحوه همبستگی که در نتیجه استنباط از یافته‌ها را با مشکل مواجه می‌کند. شناخت تکنولوژی آموزشی برای کودکان کم‌توان ذهنی آموزش پذیر مورد توجه قرار گیرد. نقش یاددهندگی تاثیر تعلیمی- تربیتی، نبایستی تنها معطوف به کودکان سالم و کودکان کم‌توان ذهنی باشد بلکه تسری‌دهنده شیوه آموزشی به معلمین نیز باشد. در نمایش خلاق تعلیمی- تربیتی از تلفیق کودکان سالم و کودکان کم‌توان ذهنی غافل نماند. به وسیله نمایش خلاق بهتر می‌توان امر یادگیری را نهادینه کرد. دعوت از خانواده‌ها در هنگام اجرای نمایش خلاق تعلیمی- تربیتی در کنار کودکان کم‌توان ذهنی می‌تواند به دلیل ایجاد امنیت احساس در کنار سایرین و در اجتماع بودن را مؤثرتر کند. شناخت علایق و توانایی‌های جسمی و روحی کودکان کم‌توان ذهنی پیش از اجرای نمایش خلاق ضروری است. روند اجرای نمایش خلاق می‌بایست مداوم باشد. نمایش خلاق تعلیمی تربیتی می‌تواند از تلفیق شیوه‌های مختلف نمایش و تاثیر کاربردی بهره فراوان ببرد. نمایش خلاق نبایستی تنها به وسیله دانشگاه‌ها آموزش داده شود، بلکه جایگاهی در نظام آموزش و پرورش نیز پیدا کند. نمایش و تاثیر تعلیمی- تربیتی نبایستی به عنوان زنگ تفریح مدارس و دانش آموزان محسوب شود.

منابع

- افروز، غلامعلی. (۱۳۹۹). *مقدمه‌ای بر روانشناسی و آموزش و پرورش کودکان استثنایی*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- امینی، رحمت. (۱۳۹۶). *تاثیر پداگوژیک (تعلیمی - تربیتی) مبانی و معیارها*. تهران: افراز.
- اناری، آسیه. (۱۳۹۵). *بررسی اثربخشی نمایش‌درمانی در کاهش علائم اختلال اضطرابی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی*.
- حکاک خادم، فاطمه؛ و سیداحمدی زاویه، سیدسعید. (۱۳۹۸). *اثربخشی هنردرمانی (هنرهای بصری) در بهبود علایم منفی بیماران مبتلا به اسکیزوفرنی در مرکز روزانه اعصاب و روان احیا*. روانشناسی افراد استثنایی، ۹(۳۳)، ۹۷-۱۱۶.
- <https://doi.org/10.22054/jpe.2019.31038.1753>
- رضایی، معصومه؛ و حسینی‌نسب، سیدداوود. (۱۳۹۶). *اثربخشی نمایش عروسکی بر مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت در کودکان پیش‌دبستانی شهرستان مراغه. آموزش و ارزشیابی، ۴۰(۱۰)، ۲۶-۱۳*.
- شلانی، بیتا؛ کرمی، جهانگیر؛ و مؤمنی، خدامراد (۱۳۹۶). *اثربخشی هنردرمانی با رویکرد نقاشی بر تکانشگری کودکان مبتلا به اختلال بیش‌فعالی/انارسانی توجه. مجله مطالعات ناتوانی، ۷(۱)، ۵-۱*. DOR: 20.1001.1.23222840.1396.7.0.13.1
- عمادی، سیدرسول؛ و عروتی موفق، مهین. (۱۳۹۵). *تاثیر بازی‌های آموزشی گروهی مبتنی بر محیط یادگیری سازنده‌گرا بر پرورش مهارت تفکر خلاق کودکان پیش‌دبستانی*. ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، ۶(۱)، ۴۴-۱۹.
- قدرتی، زیبا؛ و قدرتی، سیما. (۱۳۹۶). *اثربخشی آموزش مهارت‌های زندگی از طریق بازی بر مشکلات رفتاری دانش‌آموزان فرهنگ مشاوره و روان‌درمانی، ۸(۳۲)، ۱۶۱-۱۷۸*. <https://doi.org/10.22054/qccpc.2018.27229.1670>
- قربانیان، پروین؛ تقی‌پور ظهیر، علی؛ زمانی مقدم، افسانه؛ و اردلان، محمدرضا. (۱۴۰۱). *مدل ساختاری توسعه فردی معلمان مدارس استثنایی (مورد: استان همدان)*. *مطالعات آموزشی و آموزشگاهی، ۱۱(۳)، ۳۸۵-۴۰۴*.
- DOR: 20.1001.1.2423494.1401.11.3.13.9

References

- Afroz, G. (2020). *An introduction to the psychology and education of exceptional children*. Tehran: Tehran University Press. [In Persian]
- Amini, R. (2017). *Pedagogical Theatre: Foundation and Criteria*. Tehran: Efracz. [In Persian]

- Anari, A. (2016). Investigating the effectiveness of drama therapy in reducing the symptoms of anxiety disorder, *Master's thesis, Shahid Beheshti University, Faculty of Psychology and Educational Sciences*. [In Persian]
- Aydın, G., Yüksel, S., Ergil, J., Polat, R., Akelma, F., Ekici, M (2017). The effect of play distraction on anxiety before premedication administration: a randomized trial. *Journal of Clinical Anesthesia*, (36). <https://doi.org/10.1016/j.jclinane.2016.04.044>
- Bozkus, K., & Bayrak, C. (2019). The Application of the dynamic teacher professional development through experimental action research. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 11(4), 335-352. <https://doi.org/10.26822/iejee.2019450792>
- Cakmak, S, Koc, Y. (2014). Investigation effect of origami-based instruction on elementary students spatial skills and perceptions. *The Journal of Educational Research*, 107, 59-68. <https://doi.org/10.1080/00220671.2012.753861>
- Carmichael, K. D. (1993). Play therapy and children with disabilities. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 16(3), 165–173. <https://doi.org/10.3109/01460869309078273>
- Coldwell, M. (2017). Exploring the influence of Professional development on teacher careers: A path model approach. *Teaching and Teacher Education*, 61, 189-198. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2016.10.015>
- Culha, M. (2020). The Effect of Creative Drama on Student Success and Speaking Skill in Foreign Language Teaching. *International Technology and Education Journal*, 4(2), 52-64. <https://doi.org/10.30831/akukeg.1093575>
- Edwards, B. M., Smart, E., King, G., Curran, C. J., & Kingsnorth, S. (2020). Performance and visual arts-based programs for children with disabilities: A scoping review focusing on psychosocial outcomes. *Disability and rehabilitation*, 42(4), 574-585. <https://doi.org/10.1080/09638288.2018.1503734>
- Emadi, S. R., & Orvati Movafagh, M. (2016). The Effect of Educational Group Game Based on Constructivist Learning on Training of Creative Thinking Skill of preschool children. *Innovation and Creativity in Human Sciences*, 1(6), 19-44. [In Persian]
- Ghodrati, Z., & Ghodrati, S. (2017). To determine the effectiveness of life skills training through play on behavioral problems in children.. *Counseling Culture and Psychotherapy*, 8(32), 161-178. [In Persian] <https://doi.org/10.22054/qccpc.2018.27229.1670>
- Ghorbanian, P., Taghipoorzaheer, A., Zamany Moghadam, A., & Ardalan, M. R. (2022). Structural Model of Individual Development of Exceptional School Teachers (Case: Hamadan Province). *Educational and Scholastic studies*, 11(3), 404-385. [In Persian] [DOR: 20.1001.1.2423494.1401.11.3.13.9](https://doi.org/10.1001.1.2423494.1401.11.3.13.9)
- Hakak Khadem, F., & Seyed Ahmadi Zavieh, S. S. (2019). (visual arts) in improving negative symptoms in schizophrenia patients at Ahebbba center. *Psychology of Exceptional Individuals*, 9(33), 97-116. [In Persian] <https://doi.org/10.22054/jpe.2019.31038.1753>
- Hattori, H. Hattori, C. Hokao, C. Mizushima, K. & Mase, T. (2011). Controlled study on the cognitive and psychological effect of coloring and drawing in mild Alzheimer's disease patients. *Geriatrics & gerontology international*, 11(4), 431-437. <https://doi.org/10.1111/j.1447-0594.2011.00698.x>
- Lum, S., Burud, I., Shirahatti, R., & Barua, A. (2019). Students and faculty perspective of a good medical teacher in the Asian context. *Surgery Research*, 2(3), 54-59.
- Matson, J. (2007), *Handbook of Assessment in Persons with Intellectual Disability International Review of Research In Mental Retardation*, VOLUME 34, 2007 Elsevier Inc.
- Merrifield, J. (2010). *Meeting the needs of people with a learning disability in the emergency department*. In *International Emergency Nursing*.
- Morgan, P. L., Farkas, G., Tufis, P. A., & Sperling, R. A. (2008). Are reading and behavior problems risk factors for each other? *Journal of Learning Disabilities*, 41, 417 – 436. <https://doi.org/10.1007/s11881-024-00307-w>
- Moula, Z. (2020). A systematic review of the effectiveness of art therapy delivered in school-based settings to children aged 5–12 years. *International Journal of Art Therapy*, 25(2), 88-99. <https://doi.org/10.1080/17454832.2020.1751219>

- Nisenson, K. (2008). Arts for healing: The importance of integrated music and art in therapy and special education. *The exceptional parent*, 38(3), 42-44.
- Poell, R., & Krogt, F. (2017). Why is organizing human resource development so problematic? Perspectives from the learning-network theory (Part I). *The Learning Organization*, 24(3), 180-193. <https://doi.org/10.1108/TLO-12-2016-0093>
- Pound, L., Lee, T. (2011). *Teaching Mathematics Creatively*. RoutledgeTaylor&Francis Group, First Edition Published, New York
- Rezaee, M., & Hosseini-Nasab, S. D. (2017). Effectiveness of Puppet Show on Preschools' Social Skills and Creativity in Maragheh City. *Instruction & Evaluation*, 40(10), 13-26. [In Persian]
- Sampurno, M. B. T., Prabandari, Y. S., & Mariantio, M. D. (2020). Theoretical Exploration of Art Therapy and Education for Autistic Children. *International Journal of Indonesian Education and Teaching*, 4(2), 260-276. <https://doi.org/10.24071/ijiet.2020.040209>
- Schneider, E., & Crombie, M. (2003). *Dyslexia and foreign language learning*. London: DavidFulton Publishers.
- Shalani, B., Karami, J., Momeni, K. (2017). The effectiveness of Art therapy with drawing approach on impulsiveness of children infected by ADHD. *Middle Eastern Journal of Disability Studies*, 7, 1-5. [In Persian]. [DOR: 20.1001.1.23222840.1396.7.0.13.1](https://doi.org/10.23222840.1396.7.0.13.1)
- Umarani, S. (2016). *Effectiveness of play activity on fine motor skills among mentally retarded children at selected mentally retarded school in Madurai* (Doctoral dissertation, College of Nursing, Madurai Medical College, Madurai).
- Wight, M. C. S. (2015). Students with learning disabilities in the foreign language learning environment and the practice of exemption. *Foreign Language Annals*, 48(1), 39-55. <https://doi.org/10.1111/flan.12122>.
- Yeterge, H. T., Demirtas, V. Y., Coskun, U. H., & Kacar, G. V. (2019). The Effects of Creative Drama-Based Sensory Integration Training Program on Preschool Children's Self-Regulating Skills and Visual Perceptions. *International Online Journal of Educational Sciences*, 11(5), 73-91